

HOZIRGI RIVOJLANGAN DAVRDA ONA TILIMIZDA INGLIZ TILIDAN KIRIB KELGAN SO'ZLARNING QO'LLANILISHI

Dilbar Tajetdinova

*Qoraqalpog'iston Respublikasi Axborot - kutubxona markazi Axborot - kutubxona
fondlarini jamlash xizmati axborot - kutubxona texnologiyalari bo'yicha bosh
mutaxassis*

Til umumiy xalq uchun aloqa vositasi hisoblanadi. Bu tilda gapiradiganlarning hammasi ham uni qo'llab-quvvatlay bermaydi, lekin ba'zilar qo'lidan kelganicha o'z tilining rivojlanishiga o'z hissasini qo'shgisi keladi. Shunday qilib, ular har xil so'zlarning tarjimasini o'rganishadi. Uni cheklab bo'lmaydi, taqiqlab bo'lmaydi. Lekin, kim bu so'zni ishlatganidan qat'iy nazar, agar biz bu so'zlarning eng yaxshilarini tanlab, ularni qo'llasak, so'zlarning sifati yaxshilanadi. Bundan tashqari, shuni ham yodda tutish kerakki, har qanday holatda ham, har bir inson ma'lumotlarning to'liqligini yaxshi bilishi kerak. Bu so'zlarni o'rganish, so'zlarni yaratish, atamalarni yaratish va professional tahlil qilish bilan mashg'ul bo'lgan filolog olimlarning vazifasidir. Ular tilning leksik fondi rivojlanishini muntazam kuzatib boradi, yangi so'zlarni o'zlashtirishning lingvistik, ijtimoiy-psixologik jihatlarini o'rganadi, yaratilgan yangi so'zlarning sifatini va xususiyatlarini aniqlaydi. Shuning uchun ham tilning rivojlanishi va qo'llanilishi, ya'ni so'zlarning yaratilishi va chet tillardan so'zlarning qabul qilinishi zamonning ixtiyoriga qoldirilmasligi kerak.

Kalit so'zlar:

Ingliz tiliga kirgan ba'zi so'zlarning ma'nosi

Ok, okey - yaxshi, maqbul;

Bay (bye bye) - ko'rishguncha;

Izi (easy) - oson;

Heyt (hate) - birovni ochiqdan-ochiq yomon ko'rish, uning qanchalik yomonligini ovoza bilan yozma ravishda xabar qilish;

Go (go) - kettik

Soryan - sorry so'zining qisqartirilgan nusxasi kechiring, kechir;

Rili (real) - haqiqatda; rostan;

Chelnj (Challenge) - og'ir, kulgili yoki noqulay ish harakatlariga chaqiruv;

Blog - boshqa odamlar o'qiydigan fikrlar, yoki tajribalarni ijtimoiy tarmoqqa to'g'ridan-to'g'ri yozib boorish;

Internet - odamlar bir-biri bilan aloqa qilish uchun dunyo bo'ylab ulangan tizimli tarmoq;

Spiker (Speaker) ko'pchilik o'rtasida chiqish va so'zlash istagi bor shaxs ;

Prezident (President) respublika davlatidagi eng yuqori siyosiy lavozimga ega bo'lgan shaxs, hukumat rahbari;

Imeyl (E-mail) - kompyuter yordamida xabar yuborish;

Ketch (Catch) – havoda harakatlanayotgan narsani ushlab;

Kross (cross) - bir tomondan ikkinchisiga o'tish;

Taym-aut (time out) - harakatning qisqa vaqtga to'xtashi: uzilish. (sport o'yinida o'yinni to'xtatish);

Kriket (cricket) odatda har birida 11 o'yinchidan iborat bo'lgan o'yin;

Kamedy (comedy) - Qahramonlar kulgili harakatlar bilan yoki kulgili yonalishdagi kitoblar;

Rimeyk (remake) - yana bir marta nashr etilgan;

Poster - bezak uchun devorga yoki taxtaga yopishtiriladigan katta hajmda chiqarilgan rasm;

Klub (club) - maqsadi bir xil odamlarning umumiy tadbirlarga qatnashuvchi guruhi;

Break-dance (break-dance) oyoqning tezkor aylanma harakati bilan o'ynadigan ko'cha raqsining bir turi;

Reviyu (review) – biron bir narsaga o'zgartirish kiritish, qayta ko'rib chiqish; Tanqidchilar kitob, pyesa, filmga o'z fikrini yozishi;

Menedjer, Bos (boss), shef (chief) tashkilot boshqaruvchi va boshqalarga nima qilish kerakligini aytadigan shaxs;

Broker - boshqa odamlarga chet el pullari, kompaniyalar aktsiyalari va hokazolarni sotuvchi shaxs;

Prays-list (price list) - tashkilot tomonidan taqdim etiladigan tovarlar yoki xizmatlar narxlar ro'yxati;

Meykap (make-up) - kimningdir tashqi qiyofasini yaxshilash yoki o'zgartirish;

Skrab (scrub) – biron vir narsani tozalash uchun sovun va suv bilan yuvish;

Chat gaplashish - ma'nosida, ijtimoiy tarmoqlarda har bir kishi yoki guruhlar o'rtasida jonli (onlayn) xabar almashinuvi;

SMS - Short Message Service (Qisqa xabar xizmati) so'zlarining bosh harflaridan olingan. Mobil qurilmalar orqali jo'natilgan matn ko'rinishidagi xabar.

Fleshka (flash - tezkor, tezkor) so'zidan, UCB - saqlov apparati

Way-Fay - Wireless Fidelity so'zlaridan olinib, simsiz aloqa;

Piar – Public Relations so'zidan kelib chiqqan bo'lib, jamiyat bilan aloqalarni anglatadi. Qisqa shakldagi "PR yoki Piar" deb qo'llaniladi;

Disk - elektron ma'lumotlarni saqlash vositasi;

Akkaunt (account) - ma'lum elektron resurslarga kirish imkoniyatini yaratuvchi tizim;

Uzer (user) – foydalanuvchi;

Fast-fud (fast-food) - tez tayyorlanadigan taom;

Kesh - (cash) naqd pul;

Keshbek (Cashback) - sotib olishga ko'ndirish maqsadida mahsulotlarni sotuvshi tashkilotning taklif qiladigan puli;

Sponsr (sponsor) - homiy;

Garant (Guaranty) - pulni oldindan olgan odam qarzni qaytarmasa , pulni olgan kishining mol-mulkini qaytarib berishga kafolat beruvchi shartnoma;

Bonus - qo'shimcha pulni sovg'a sifatida berish;

seknhend (second - hand) – eski yoki allaqachon kimdir tomonidan ishlatilgan narsa yoki buyum;

Eichar (HR) - human resources so'zidan kadrlar bo'limi;

Haker (haccer) - ma'lumotni biladigan yoki noqonuniy harakatlarni amalga oshiruvchi, boshqa shaxslarning kompyuter tizimlariga ruxsatsiz kirishni biladigan shaxs;

Rieltr (realtor) Ko'chmas mulk sotuvchi yoki ijaraga beruvchi shaxs.

Tilning jamiyatda xizmati juda katta. U insonlar orasidagi vositachi. Tilning paydo bo'lishi ongning paydo bo'lishi va rivojlanishi bilan bevosita bog'liq. Til insonlarning bir-biri bilan muloqot qilish natijasida paydo bo'lgan. Ongning paydo bo'lishi, rivojlanishi natijasida odamlar jam bo'lishib, mehnat qilishning foydaliligini tushunib yetishdi. Ularning jamlashishi va bir-birini tushunishi natijasida til paydo bo'ldi. Jamiyatning rivojlanish bosqichida urug', qabila, xalq va millat tillari paydo bo'ldi. Bir necha urug'larning birlashishi natijasida qabila, qabiladan esa xalq paydo bo'ldi. Qabilalar alohida xalq bo'lib, o'zlarining milliy tilini o'zlashtirgan. Xalqlardan millatlar paydo bo'ldi. Millatlarning paydo bo'lishi bilan birga millat tillarining paydo bo'lishiva shakllanishi, xalqning davlat tizimi bo'lishini taqozo etadi. Qoraqalpoq milliy tili 1924 yilda Qoraqalpoq avtonom oblasti tuzulishi bilan shakllana boshladi. Qoraqalpoq tili sharq bo'yicha altay tillari oilasining turkiy tillar turkumiga, turkiy tillar kelib chiqishi bo'yicha esa qipchoq qabilasi guruhiga kiradi.

Til tarixiy ahamiyatga rivojlanuvchi jarayonga ega. U insoniyat jamiyatining paydo bo'lishi bilan paydo bo'ladi, o'sha jamiyatning o'zi bilan yashaydi va rivojlanadi. Tilning rivojlanishi bilan birga , uning fonetik va grammatik tuzilishi ham o'zgaradi . Bu o'zgarishlar asosida chet tili leksikasidan so'zlarningko'plab o'zlashtirilishi asl qoraqalpoq so'zlarida avval qo'llanilmagan tovushlar va qoraqalpoq adabiy tilining fonetik tizimi va orfografiyasi paydo bo'ldi .

Bugungi kunda eng asosiy masalalarning biri - milliy terminologiyani shakllanishi. So'nggi yillarda qoraqalpoq olimlarining mehnatlari, ularning terminologiya bo'yicha tajribasi, tadqiqotchilarning nazaridan chetda qolishmaganligini ko'rish quvonarli. Chunki qoraqalpoq tilining ilmiy tilga aylanishiga atamalarning qoraqalpoq tilida shakllanilishining ahamiyati katta. Ilm tili rivojlanib va yangilanishini juda yaxshi bilamiz. Shunday qilib, biz qoraqalpoq terminologiyasini ona tilimizda shakllantirib, to'ldirishimiz kerak. Hozirda olimlarimiz ushbu yo'nalishda katta ish olib bormoqdalar. Shunga qaramasdan, so'nggi paytlarda tilimizga nafaqat rus tilidagi, balki boshqa tillardagi so'zlar ham kirib kelmoqda. Til terminologiyasi hozirgi zamon yangiliklari bilan uzviy bog'liq bo'lganligi sababli, hamisha yangilanishni va o'rganishni talab qiladi. Xususan, hozirgi qoraqalpoq tilida, asr

avvalidagi holatga qaraganda ko'p farq bor, hozirgi vaqtda bizning tilimizda milliy terminologiya bilan bir qatorda ingliz tilidan kelgan so'zlar ham ko'p uchraydi.

Yoshlar tilida jargon va sleng so'zlari ko'payib bormoqda, ingliz so'zlari esa odatiy holga aylandi. Yoshlar o'z tillarida tarjimasini bo'lsa-da, so'zlarga chet tillaridagi so'zlarni qo'shib, o'zaro bog'liq so'zlarni haddan tashqari ko'p ishlatishadi. O'smirlar bunday so'zlarga tezda moslashadi va ularni qo'llab-quvvatlaydilar. Misol uchun: ok, okay- qarqalpaq tilida yaxshi, ma'qul; bay (bye) - ko'rishguncha; "Izi" "easy" so'zining o'qilishi, tarjimasini "oson" degan ma'noni anglatadi; "Krash" crush so'zidan kelib chiqqan bo'lib, kimnidir yoqtirish, "Heyt" (hate) kimnidir ochiqchasiga yomon ko'rish; "Gou" "go" so'zi "kettik" so'zi bilan qo'llaniladi; "Soryan" tilida "sorry" so'zining qisqartmasi; "Rili" real so'zidan kelib chiqqan bo'lib, aslida "rostan" so'zining o'rniga qo'llaniladi.

Bugungi kunda ko'pchilik dunyo to'ridan foydalanadi. Ushbu tarmoqlar orqasi ham chet tili so'zlari tilimizga kirib kelmoqda, masalan, "account", "challenge", "blog" kabi. Ushbu so'zlarning ko'pchiligi qoraqalpoq tarjimasini bo'lsa-da, matbuot sahifalarida qoraqalpoq emas, balki ingliz tilidagi so'zlar ko'proq qo'llaniladi, masalan, account so'zi shaxsiy sahifa, Internet so'zi dunyo to'ri, challenge - taklif, blog ijtimoiy tarmoqdagi kundalik deb tarjima qilinsa-da, boshqa tillardagi so'zlar nusxasi ko'proq qo'llaniladi.

Boshqaruv ishi va siyosat bilan bog'liq bo'lgan so'zlar ham bor, masalan, premier minister - bosh vazir, prezident - mamlakat rahbari va boshqalar.

Yangilanish davrida ingliz tilidan olingan so'zlarning ko'payishi o'z tilimizning yo'qolib ketishiga olib kelishi mumkin. Shunday qilib, bu so'zlarning qoraqalpoq tilidagi tarjimasini qo'llash to'g'ri bo'lar edi.

Asosan, yangi so'zlarning paydo bo'lishi so'z boyligimizni oshiradi. Shunga qaramasdan, so'zlarning ko'pligi tilni chalkashtirib yuboradi, so'zlarning go'zalligini va sofliqini yo'qotadi.

Qoraqalpoq tiliga dastlab kirib kelgan sport sohasiga oid boks, basketbol, xokkey, futbol, tennis va hokazo atamaları qatorida hozirgi vaqtda ketch, kross, taym-out, kriket kabi so'zlar bilan to'liqtirilib kelmoqda. Biz bilmagan holda, san'at sohasi so'zlarining ham ko'pchiligini ingliz tilida qo'llaymiz: komediya (comedy), remeyk (remake), trek (track), poster, klub, hit, hip-hop, jaz, breyk-dans, blyuz, shou, tok-shou, disk, bitlz, breyker, reviyu, opera, va hk...

Hozirgi kunda, iqtisodiyot sohasida investitsiya - sarmoya, marketing, menedjer, boss, shef kabi so'zlarni qo'llashimizga to'g'ri kelsa, yana shu sohada diler, broker, defolt, prays - list (narx-navo ro'yxati) kabi so'zlar ishlatilgani ajablanarli emas.

Ingliz tilidan o'zlashtirilgan so'zlar ko'p. Masalan, meykup (make-up), skrab (scrub) so'zlari ham o'zgartirishsiz ingliz tilida qo'llanilib kelmoqda. Tibbiyot ilmi ham yangi so'zlar bilan boyitildi: izolatsiya (isolation - ajratish), sanitaizer (sanitizer - infeksiyadan tozalash). Ilm sohalari: numerologiya, dietologiya, dietolog, mental aritmetika; shuningdek, iqtisodiyot va moliyaviy sohada quyidagi so'zlar mavjud: Kesh

(cash) - naqd pul, keshbek (cashback) - qaytim, sponsor- homiy, garant (guarant) - kafolat, bonus - mukofot sifatida qo'shimcha pul.

Ingliz tilidan o'zlashtirilgan so'zlar orasida ikkita so'zning biriktirilishi bilan paydo bo'lgan so'zlarni ham kundalik hayotimizda qo'llab kelmoqdamiz: fishburger (baliqli non), chikkenburger (chichkenburger -tovuqli non), cheesburger (cheeseburger - pishloqli non), fastfood (tez tayyorlanadigan taom), sekond-hend (second-hand) - ikkinchi qo'l), prays-list (price list) narxlar ro'yxati.

Ingliz tilidan olingan qisqartmalar: HR /eichar/ - kadrlar bo'limi, SMM (esemem) - Internetda odamlarning qiziqishini uyg'otadigan mahsulotlar, xizmatlarni reklama qilish.

Zamon ozgarishi bilan kirib kelayotgan kasb atamaları ham ko'ingliz tilidan:: targetolog - targ'ibotchi, mediator, biznesmen, repetitor, haker, broker, investor, barber.

Yuqorida keltirilgan barcha misollar yosh avlodning dunyodagi barcha yangiliklarni o'zlashtirishi mumkinligini ko'rsatadi. Elimizda bu so'zlar kundalik hayotimizda qo'llanilib, hayotimizda odatiy so'zlarga aylandi. Ingliz tilidagi ushbu so'zlar hozirgi qoraqalpoq tili so'zligiga kiritilsa , kelajakda qoraqalpoq tili so'zligini yangilashga ta'sir qilishi mumkin . Shunga qaramay, biz o'z tilimizning obro'sini saqlab qolishimiz kerak. Lekin biz ham iqtisodiy, siyosiy va ma'rifiy sohani o'rganib, keyinchalik xalqaro tilni o'rganishimiz kerak, chunki bu so'zlarni milliy tildagi so'zlarga tarjima qilish yoki ularni qoraqalpoq tilining fonetik va grammatik xususiyatlariga bo'ysundirish usuli yordamida o'rganishimiz to'g'iroq bo'lar edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

Sh.Abdunazimov, A. Pirniyazova , P. Dabilov, A. Alniyazov, K . Allambergenov, Q.Jarimbetov, S.Bahadirova, M.Dauletov, Q.Karimov , X.Tolibayev - Qaraqalpoq tili lug'atining III jildi.

Berdimuratov E., Abdunazimov Sh., Ismoilova Z. Qoraqalpoq tili (10-sinf uchun) - Nokis 2017 yil. -1,4,5,11- sahifalar

Baytursunov A. Til ta'limi. Olmaota, 1992 yil. 445 sahifa.

Brayter M.A. Ingliz tilidan kirib kelgan so'zlar tarixi. Vladivostok , 2004.

Internet manba'lari.